

Аляксандр РАДЗЬКОЎ

Слова пісьменніка

РЭКТАРЫ: урыўкі з кнігі

Мужчынскі духоўны ордэн езуітаў Рымска-каталіцкай царквы прыцягваў да веры праз навуку і адукацыю. Дзеля гэтых мэтай па ўсім свеце будаваў навучальныя ўстановы — езуіцкія калегіумы. Такі калегіум у 1580 годзе з дазволу караля польскага і вялікага князя літоўскага Стэфана Баторыя быў заснаваны і ў Полацку. У 1812 годзе указам імператара Аляксандра I ён быў пераўтвораны ў Полацкую езуіцкую акадэмію з правамі ўніверсітэта. У 1820 годзе езуіты, якія не пажадалі зняць з сябе ордэнскія абяцанні, былі высланы з Расійскай імперыі, а Полацкая акадэмія была ліквідавана. У будынках калегіума пасля доўга размяшчаўся Полацкі кадэцкі корпус, у гады савецкай улады яго памяшканні выкарыстоўваліся для гаспадарчых патрэб, у адным з будынкаў размяшчалася мастацкая галерэя, у самым вялікім да 1993 года — ваенны шпіталь. Найноўшая гісторыя калегіума пачалася з заснавання ў 1958 годзе горада Наваполацка. У ім савецкая ўлада вырашыла размясціць вытворчыя комплексы нафтаперапрацоўчай і хімічнай прамысловасці. Для развіцця гэтых заводаў патрабаваліся кадры, у тым ліку інжынерныя. У маладым горадзе быў адчынены філіял Беларускага політэхнічнага інстытута, пасля — філіял Беларускага тэхналагічнага інстытута, і вось Полацку ізноў пашчасціла — сюды прыйшоў працаваць выкладчыкам Эрнст Міхайлавіч Бабенка. Ён скончыў Маскоўскі хіміка-тэхналагічны інстытут імя Д. І. Мендзялеева, пасля працаваў у НДІ электроднай прамысловасці ў Чалябінску, пасля гэтага нейкі час выкладаў у Полацку, затым ізноў працаваў у Расіі, але ўжо на кіруючых пасадах, і, нарэшце, канчаткова асеў у Наваполацку. Вось ён і стварыў на базе філіялаў мінскіх ВНУ Наваполацкі політэхнічны інстытут, якія пасля пашырыў да Полацкага ўніверсітэта.

Пра рэктара Бабенку ў Беларусі загаварылі. Доктар тэхнічных навук, прафесар, аўтарытэтны вучоны і энэргічны кіраўнік — у рэктарскім корпусе ён стаў прыкметным. Багатая нафтавая галіна, для якой інстытут рыхтаваў кадры, расійскія сувязі і знаёмствы рэктара Бабенкі, яго націск і дальнабачнасць дапамаглі маладой наваполацкай ВНУ за кароткія тэрміны стварыць сучасную вучэбную базу, сфарміраваць годны прафесарска-выкладчыцкі склад і тым самым забяспечыць прывабнасць для маладых людзей. Развіваючы ідэю прадаўжэння сярэднявечных адукацыйных традыцый на полацкай зямлі, Эрнст Міхайлавіч стаў дамагацца перадачы ўніверсітэту ўсіх будынкаў езуіцкага калегіума. Яны былі, безумоўна, далёкія да прыстасаванасці для вучэбнага працэсу, некаторыя ўвогуле доўгі час не эксплуатаваліся, у адзін з іх у гады Вялікай Айчыннай вайны патрапіла бомба, і з таго часу там стаялі толькі сцены — рэктар настойваў на сваім. Усе рэктары ведаюць, наколькі складанымі з'яўляюцца пытанні перадачы маёмасці, ведаў гэта і прафесар Бабенка, але паслядоўна, некалькі гадоў ішоў да гэтай мэты. Рашэннем Прэзідэнта старадаўняй будынка ўніверсітэта атрымаў, і ў іх сценах пачыналася новая гісторыя.

Я быў начуты пра рэктара Полацкага ўніверсітэта яшчэ прарэктарам. Назіраў з боку напружанасць паміж кіраўніцтвам Віцебскага і Полацкага ўніверсітэтаў па пытаннях адкрыцця педагагічных спецыяльнасцяў — ці трэба і там, і там рыхтаваць наставнікаў гісторыі ці філалогіі? На нарадах у міністэрстве знаходзіў вачыма Эрнста Міхайлавіча, бачыў, як годна ён сябе паводзіць з калегамі і кіраўніцтвам міністэрства, але нагоды падысці да яго, прадстаўца, пагаварыць не здаралася. Можна быць, ён сам адчуў маё жаданне бліжэй з ім пазнаёміцца, і нечакана ў 2002 годзе я атрымаў ад яго запрашэнне на 65-гадовы юбілей. Ён тады запрасіў з Магілёва двух рэктараў —

мяне і майго сябра Ігара Сазонава. Вось з таго часу ў мяне з Эрнстам Міхайлавічам і ўсталяваліся сяброўскія адносіны. Нават калі па ўзросце ён сышоў з пасады рэктара, пры наведванні Полацкага ўніверсітэта я яго заўсёды знаходзіў. Будынка калегіума ён жа для ўніверсітэта набыў, і іх трэба было рэстаўраваць!

Мяркую, што прызначэнне рэктарам Полацкага ўніверсітэта пасля прафесара Бабенкі Дзмітрыя Мікалаевіча Лазоўскага было і відавочна, і няяўна прадвызначана гісторыяй таго самага езуіцкага калегіума. Лазоўскі скончыў Полацкі, тады яшчэ політэхнічны інстытут, затым аспірантуру ў Маскоўскім НДІ жалёзобетону, абароніў кандыдацкую, а пасля і доктарскую дысертацыю, як ён мне сам казаў, па будаўнічых фундаментах. Дзмітрый Мікалаевіч — рэктар майго пакалення, сур'ёзны вучоны, аўтарытэтны кіраўнік, разумны суразмоўнік — мы з ім пасябралі яшчэ рэктарамі. Мне заўсёды цікавымі падаваліся тэмы навуковых вышукў маіх калегаў, іх аповеды пра гэты бок жыцця былі захапляльнымі, упрыгожвалі нашы службовыя і асабістыя адносіны. Напрыклад, прафесар Лазоўскі прымаў удзел у праектаванні фундаментаў арыгінальнага па архітэктуры і будаўнічых канструкцыях будынка Нацыянальнай бібліятэкі. Ён расказваў, што ім давялося вылічваць двухметровыя залежы торфу на шасцідзесяціметровай глыбіні. Я шчыра здзівіўся — сам жа вырас на торфапрадпрыемстве, увававідкі бачыў, што торф быў заўсёды на паверхні, адкуль ён на такой глыбіні пад Мінскам? Дзмітрый Мікалаевіч растлумачыў:

— Пасля ледніковага перыяду!
Я не разумею:
— А пры чым тут ляднік?
— А вось скажыце, якой таўшчыні мог быць лёд над Мінскам у той час?
— Метраў сто...
— Да трох кіламетраў! Ляднік пры сваім руху змяняў рэльеф! Сціраў горы і ўзвышанасці, змяняў рэчышчы рэк. Уся зямля на тэрыторыі Беларусі прынесена. Ёсць толькі два выйсці на паверхню рэліктавых парод — пад Шкловам і ў раёне Ракава. Торф на такой глыбіні — гэта тое, што засталася ад даледніковых лясоў.

Пры будаўніцтве Нацыянальнай бібліятэкі пры рашэнні яшчэ адной праблемы запатрабаваліся вучоныя Полацкага ўніверсітэта. Велізарны будынак кнігасховішча ў выглядзе шматкутніка па праекце павінен быў мець поўнае вонкавае шкленне. Шкло арыгінальнае, вялікае, цяжкае — для ўсталявання рабілі спецыяльную ажурную металічную канструкцыю. Работа па яе ўстаноўцы патрабавала велізарнайшай дакладнасці, для дасягнення якой загадзя былі прадугледжаны восем рэперных кропак па перыметры бібліятэкі. Але ў працэсе будаўнічых работ іх проста згубілі. Засталіся каардынаты толькі адной. Работы маглі б надоўга спыніцца, будаўнікі ўзнавіць страчаныя рэперы былі не ў стане. Прэм'ер-міністр С. С. Сідорскі запатрабаваў ад мяне вырашыць гэту задачу з вучонамі БНТУ. Але яны не змаглі «падняць» задачу. Прэм'ер разгневаўся не на жарт! І я вырашыў праз рэктара Лазоўскага звярнуцца да вучоных яго ўніверсітэта. Ён мне неяк расказваў, што ў яго выдатная навуковая школа геадэзістаў на чале з прафесарам Уладзімірам Паўлавічам Падшывалавым. І яны справіліся з гэтай задачай!

Рэктар Лазоўскі вырашыў аднавіць усе будынка калегіума. Адзін з іх быў прыведзены ў належны выгляд яшчэ пры Бабенку. Новы рэктар завяршыў там усе рамонтныя работы і запрасіў мяне паглядзець гэты вучэбны корпус ўніверсітэта ў Полацку, каб на месцы абмеркаваць планы далейшых работ і іх фінансаванне. Мы з ім няспешна пайшлі па старадаўняму будынку. Дзмітрый Мікалаевіч расказваў, для чаго спярша былі задуманы яго памяшканні, паказаў лясвіцу, якая захавалася ў першаставорным выглядзе, тую лясвіцу, па якой хадзіла Кацярына II, шмат якіх чужадам ацалелых з тых часін артэфактаў. А я глядзеў яшчэ і на тое, як у гэтую даўніну рэктар упісаў

Александр Радзьков

патрабаванні і культуру сучаснага ўніверсітэта. Упісаў! І зрабіў гэта з густам. Прафесар Лазоўскі ўвогуле вылучаўся цягай да еўрапейскага стылю адукацыі, дэтальна вывучаў арганізацыю вучэбнага працэсу ў заходніх ўніверсітэтах, быў прыхільнікам уваходжання Беларусі ў Балонскі працэс. І ў яго ўніверсітэце я гэта адчуў, нават убачыў — у вучэбным корпусе былі невялікія рэкрэацыйныя, утульныя закуткі, дзе стаялі невялікія столікі і крэслы, вазоны з пакаёвымі раслінамі і... паўсюль быў чужы пах добрай кавы. У Наваполацку былі і карпусы ўніверсітэта, пабудаваныя ў савецкі час, — з вялікімі вокнамі, прасторнымі калідорамі, таксама па-свойму прыгожымі і прыдатнымі для вучэбных заняткаў, але ў іх цяжка было дасягнуць той утульнасці, як у будынку былога езуіцкага калегіума.

Пра планы мы з рэктарам дамовіліся. Астатнія будынка будзем аднаўляць паслядоўна, фінансаванне гэтага праекта ўніверсітэт па магчымасці падтрымае сваімі пазабюджэтнымі сродкамі і задзейнічае на будоўлі студэнтаў. Праход рэстаўрацыйных работ рэктар дакладваў у міністэрстве рэгулярна. Ніякіх збояў, пераносаў тэрмінаў будаўніцтва не дапускаў. Усе работы былі завершаны да 1150-годдзя Полацка, і мы запрасілі наведаць ўніверсітэт у гэтыя дні Прэзідэнта.

Аляксандр Рыгоравіч таксама няспешна пайшоў па старадаўняму будынку былога езуіцкага каледжа. Ва ўсіх аўдыторыях праходзілі заняткі, чытальная зала была запоўнена студэнтамі, у актавай зале ішла рэпетыцыя святочнага канцэрта. Рэктар даваў Прэзідэнту тлумачэнні:

— Пры рэстаўрацыйных работах мы выкарыстоўвалі сучасныя матэрыялы. Вытворчасць цэглы тых часоў на дзіва дарагая, і ўсё адно яе з спраўднай дакладнасцю ўжо не зробіш. Але там, дзе кладка захавалася, мы яе пакідалі, і нават дзе-нідзе плямамі на сценах паказваем. А вось гэтыя зводы ў чытальнай зале па знешнім выглядзе такія самыя, як і арыгінальныя, але з гіпсакартону.

Аляксандр Рыгоравіч строга пытаецца:
— Дык ты што, людзей падманваеш?
Рэктар тонка адчувае пытанне Прэзідэнта, шэптаю яму гаворыць:

— Дык яны ж гэтага не ведаюць!
— Ты правільна ўсё робіш! Усё, што адрэстаўрыравана, на што патрачаны немалыя сродкі, у цябе працуе! Паўсюль займаюцца студэнты, усе памяшканні задзейнічаны пад вучэбныя кабінеты, чытальныя залы, лекцыйныя аўдыторыі. А то патрацім неймаверныя сродкі для дасягнення «гістарычнай дакладнасці», а пасля нават не глядзім на яе.

Рэктар паказаў Прэзідэнту і старадаўні гадзіннік над уваходам, і нават калодзеж з сярэднявечча. І ўсё тут функцыянавала! Усе будынка і збудаванні езуіцкага калегіума набылі другое жыццё, ды яшчэ па сапраўдным прызначэнні — для адукацыі, праўда, ужо савецкай.

Рэктару Полацкага ўніверсітэта прапаноўвалі пасля мяне ўзначаліць Міністэрства адукацыі. Адмовіўся... «Прыкіпеў» да свайго ўніверсітэта. Працаваў рэктарам да 2021 года.

Пераклаў з рускай мовы
Кастусь ЛАДУЦЬКА.

(Працяг будзе 29 кастрычніка.)

(Працяг. Пачатак у нумарах за 26 сакавіка; 2, 9, 16, 23, 30 красавіка; 7, 14, 28 мая; 11 чэрвеня; 9, 16, 23, 30 ліпеня; 13, 20, 27 жніўня; 3, 17, 24 верасня; 1, 8, 15 кастрычніка.)